

IRTA
SZEKELY
LÁSZLÓ
DR

KORDA R. T. KIADÁSA, BUDAPEST.

AMIRŐL
EDDIG ALIG VOLT SZÓ

IRTA:
DR. SZÉKELY LÁSZLÓ
EGRI HITANÁR

K O R D A R. T. K I A D Á S A, B U D A P E S T

Nihil obstat. P. Joannes Hemm S. J. censor dioecesanus.
Nr. 3128|940. Imprimatur. Strigonii, die 6. Maii 1940.
Dr. Joannes Drahos vicarius generalis.

Nyomatott: Korda R. T. nyomdájában, Budapest.

Bevezetés

Nem régen jártam az ismét magyarrá lett rutén földön. Boldogan álltam a Kárpátok gerincén, ke-
restem a magyar multat a Vereckei-hágón, a Latorca
völgyében, hallani véltem Rákóczi „Nagy lelkének”
megnyugvó sóhaját a munkácsi vár tövében. El-
gondolkodtam . . . Milyen acélveretű, edzett nemzet
volt az, amelyik a ma is nehezen járható utakon, az
őserdők sötét homályában, a csobogó patakok med-
rében gázolva törte át a Kárpátok gerincét, új hazát
kereső útjában! Milyen emberi erőt meghaladó ki-
tartásra volt szükségük a honszerzőknek, amikor az
oroszlánc végeláthatatlan rónái után égbenyúló
csúcsok meredeztek előttük áthatolhatatlan aka-
dályként. A pusztai szabad életéhez szokott nép le
tudta győzni a mély völgyek börtönét, a végtelen
rónák nemzete fel tudott kapaszkodni az eddig ismer-
etlen havasok ormára. Nemcsak a szükség kény-
szerítette őket erre az emberfeletti munkára, hanem
a férfias akarat, a szabadság szeretete és a fajuk
iránti rajongás. Azt is mondhatnám, a magyar vir-
tus volt az a hatalmas lendítő erő, amely minden
akadályt legyűrve, új, istenáldotta, boldog hazát
adott az idegenek közé jutó, rokontalan, árva nem-
zetnek.

Sajnos, a magyar virtust nemcsak építeni, hanem
rombolni is tud. A nyakas, szilaj magyar a haza meg-
szerzése után nem cserélte fel az íjat az ekével, a
kelevézt az ásóval, a sátrat az állandó, kőből épült
lakóhellyel. Az aranyat nem a hegyek méhéből, nem

a ringó búzakalász acélos magvából, hanem a műveltebb, a gyöngébb nyugati népek zsebéből akarta elővarázsolni. Gazdagságát a mások kárára akarta növelni, földjét a kalandozásokban elfogott rabszolgákkal akarta műveltetni, nélkülözhetetlen iparcikkeit, amelyeket esetleg nem tudott idehaza előállítani a szorgos asszonyi kéz, idegenből elhurcolt szolgálókkal akarta megcsináltatni. A nagy nyugati nemzetek nem tűrhatték ezt a rablóhadjáratot. Békés otthonukról és az életükről volt szó. Összefogtak tehát és a folytonos harcban megfogyatkozott, legyengült magyar kiirtását határozták el. Népünk majdnem úgy tűnt el a föld színéről, mint korábbi rokonai, a húnok és az avarok. Az isteni Gondviselés azonban másként határozott. Bölcs fejedelmet adott a nemzetnek Géza személyében, aki belátta, hogy a további kalandozások a sír szélére viszik a magyart. A harcokban elhull a nép színe-java, itthon meg túlságosan felszaporodik a rabszolgák tömege. A keresztény Európa nem tűrhette a szívében, kelet és nyugat nagy országútján, a Duna folyása mentén a harcias, folyton verekedő, vad magyarokat. Az augsburgi nagy figyelmeztető után el kell következnie a nagy leszámolásnak, melynek csak egy eredménye lehet: a magyarok teljes kiirtása. Géza fejedelem megértette, hogy nemzetét a többi európai nép színvonalára kell felemelnie, át kell vennie a nyugati népek műveltségét, állami berendezkedését és vallását, meg kell szüntetnie a folytonos háborúskodást az áldásos, munkás béke kedvéért. Keresztény nőt vett el feleségül, papokat hívott be az országba, akik lassan Krisztus szelíd igájába hajlították a nyakas, büszke fejeket. Nehéz munka volt a magyar hittérítés. Száz évig tartó, kemény küzdelem kellett ahhoz, hogy elnémuljanak a táltosok, a költőrok helyett eke elé kerüljenek a fehér lovak, de Géza fiának, Szent István királynak nagy művére mégis sikerült egy másik szent királynak, a lovagias Lászlónak feltennie a koronát.

Kereszténnyé lett a magyar nép, a szentek földjévé vált Árpád öröksége. Békés kolostorok szorgalmas lakói tanígtatták a népet Krisztus szeretetére, tudományra, iparra, földművelésre; magasba nyúló toronyok figyelmeztették szerte e hazában az idegeneket, hogy Magyarországon Krisztus uralkodik, a lovagias magyar nép erős karja és domború melle bástya, melyen a Kelet vad hordáinak, tatárjainak és törökjeinek minden ádáz küzdelme megtörik. A katolikus Egyház sokat nyert velünk, de mi még többet kaptunk tőle. Mondhatnám, életet kaptunk a katolicizmustól. Életet nemzeti létünk hajnalán, életet mindannyiszor ezer esztendő alatt, valahányszor a sír szélére sodort végzetünk. — A katolikus Egyház nélkül ma már talán csak a történetbúvárok öreg könyveinek a lapjain élne ez a név: magyar, zengzetes, szép nyelvünk érthetetlen szavait komoly nyelvtudósok próbálnák fejtegetni s néha, ha az ekevas nyomán előkerülne egy-egy darabkája a magyar kultúrának, német vagy tót földműves bámulna rá kíváncsi szemekkel. A katolicizmustól kaptunk mindent, a katolikus Egyház anyai keze tartotta fenn nemzeti létünket egy évezreden át. Akár a történelem lapjait forgatjuk, akár a magyar művelődés fejlődését nézzük, akár a magyar társadalmi életet kialakító tényezőket vizsgáljuk, mindenütt ott találjuk az Egyház áldott kezét.

I.

AZ EGYHÁZ SZEREPE A MAGYAR TÖRTÉNELEMBEN

a) Szent István kora

A magyar nép már megtérése előtt régen ismerte a kereszténységet. Keresztény népekkel háborúskodott és kereskedett. A közé került keresztényeket vallásuk gyakorlatában nem háborgatta még akkor sem, ha azok egy-két magyar családot megtérítettek. Az apái vallásához azonban ragaszkodott. Talán azért volt olyan nehéz a dolga Szent István királynak, amikor az idegen papok által hirdetett új hitre akarta őket téríteni. Az isteni Gondviselés azonban itt is csodálatos módon segítette a szent királyt. Amikor Keleten az egyházszakadás sebei kezdtek újra felszakadni, Nyugaton a római császárok kényuralma igyekezett a kereszténységet az állami mindenhatóság járma alá teperni, Rómában a pápai szék az egymással küzdő politikai pártok versengésének a tárgya volt s így természetesen a pápai tekintély is aláhanyatlott, Szent István az akkori kor legkiválóbb papjait hozta be hazánkba nemzetének a megtérítésére. Az egyházi élet tisztaságának szilárd központja a clunyi kolostor volt. Itt fejlődött ki az a szigorú egyházas szellem, amely lassankint megreformálta Európát. Szent István munkatársai a clunyi szellemet hozták magukkal. Szent Wolfgang, Szent Adalbert, az első hittérítők, Boldog Asztrik apát, majd kalocsai püspök, Szent Anasztáz esztergomi érsek, Bonipert pécsi püspök, kiváltképen pedig Szent Gellért csanádi püspök,

„egy-től-egy-ig a Clunyben kivirágzott s a XI. század küszöbén már egész Európában szétáradt új szellemi irányzat képviselői voltak. Maga István levelezésben állt a reformmozgalom vezető szellemével, az európaszerte tisztelt Odilo clunyi apáttal és az ő áldását kérte alkotó munkájára. Törvényei, fiához írt intelmei is kora nagy szellemi mozgalmának befolyását tükrözik vissza.” (Hóman—Szekfü: Magyar Történet I.) Szent István segítőtársai alapos munkát végeztek. Az általuk behozott bencés szerzetesek mélyen felszántották a magyar lelkek ugarát és jó mélyre rakták a magyar katolicizmus alapköveit. Ilyen előkészítő munka után nem csoda, ha Európa legszentebb királyi családja lett az Árpád-ház, mely tizenkét szent és boldog tagjával rekordot állított fel a világ összes uralkodóháza előtt az élet-szenség terén. A hithű uralkodó jó példáját követték az alattvalók is. Koppány, Vatha és fiának, Jánosnak a lázadásai nem annyira vallási, mint inkább politikai okokra vezethetők vissza. A büszke magyar nem tudta elviselni a tagadhatatlanul erősödő idegen befolyást, mely a szent király halála után keletkezett trónvillongások alatt sok keserves napot szerzett a fiatal magyar kereszténységnek. Az ország békéje felett azonban örködtek Szent Péter utódai. IX. Leó, bár III. Henrik császár támogatásának köszönhette trónját, mégis igazságos békét kötött Endre király és a császár között 1053-ban Trierben. A császár barátságánál többre tartotta a pápa Magyarország függetlenségét. Henrik kénytelen volt lemondani az Aba Sámuel óta fizetett adóról és a magyarországi hűbéri jogairól. A legnagyobb atyai szeretettel azonban VII. Gergely pápa védte magyar fiainak függetlenségét. A Salamon és Géza között folyó küzdelmek idejében így írt 1074-ben Géza királynak: „A mi szeretetünkről légy meggyőződve. Minden kétséget kizáró módon a legbensőbb atyai jóindulattal biztosítunk a felől, hogy mindazt, amit javad és állásod igényel, tőlünk el-

nyered. Ellenségeid pedig, ha megrontásodra valamit meg akarnak kísérelni, nálunk meghallgatásra nem találnak, sőt inkább az apostoli szék neheztesét fogják magukra vonni." A következő évben, amikor Salamon IV. Henrikhez fordult segítségért Géza ellen, ismét megnyilatkozott a pápa szeretete. Így ír Gézának: „Úgy hisszük, jól tudod, hogy Magyarország, más nemes országok példájára, saját szabadsága állapotában kell megmaradnia, más országok királyának nem lehet alávetve, hanem csak a római egyetemes Anyaszentegyháznak, amely alattvalóit nem rabszolgáknak tekinti, hanem gyermekei gyanánt öleli magához. Mivel pedig rokonod az országot bitorló módon a német királytól s nem a pápától vette át, hisszük, hogy uralkodását isteni ítélet akasztotta meg." VII. Gergely szeretete közvetlenül halála előtt is megnyilatkozott. 1083-ban ünnepélyesen a szentek sorába iktatta Szent Istvánt, Szent Imrét és a vértanú Gellért püspököt. Szent István az első európai király, akit a pápa ünnepélyes formában avatott szentté.

b) A kereszténység megerősödése

A kereszténység végső diadala és a pogányság teljes pusztulása Szent László nevéhez fűződik. Szigorú, de bölcs törvényekkel védi a katolikus Egyház belső tisztaságát, a jó erkölcsöket, a közbiztonságot, uralma alá hajtja a szakadár, Bizánc felé kacsingató Horvátországot, támogatja VII. Gergely pápát IV. Henrikkel szemben. Unokaöccsének, Álmos hercegnek németbarát politikája rövid időre kényes helyzetet teremt ugyan az Egyház és Magyarország között, a szent király azonban erős kézzel rendet teremt. Utódjául nem Álmost, hanem annak bátyját, a papi pályára készülő Kálmánt rendeli, akinek hűségéről a pápával szemben meggyőződést szerzett. A legendás hírű szent király, akit a Mindenható már életében sok csodával tüntetett ki, 1095-ben halt

meg, mielőtt a kereszteshadak vezetését elvállalhatta volna. III. Celesztin pápa iktatta be a szentek sorába.

Kálmán uralkodása alatt ismét teljes a jóviszony hazánk és a pápaság között. Kálmánt ugyan szövetségeseinek szerette volna megszerezni IV. Henrik, ő azonban szilárdan kitartott a Szentszék mellett. Orbán pápa Odilo apát révén rávette a királyt, hogy a Szentszék nagy támaszának, Roger szicíliai grófnak a leányát vegye el feleségül. Ezzel a házassággal sikerült Kálmánnak megszerezni a normanok barátságát és szövetségét. Az így megerősödött országnak nem kellett többé tartania sem a német császár, sem Velence hatalmától. Velence kénytelen is volt lemondani Horvátország megszerzéséről. II. Paschalis pápa volt az első, aki Kálmán jogait Horvátországra elismerte.

Kálmán idejében vonult át hazánkon az első kereszteshadsereg. A király bizalmatlanul fogadta először Bouillon Gottfried vitéz katonáit. Szomorú tapasztalatokat szerzett már a Bouillon herceg hadseregét megelőző, s inkább csak a Kelet mesés kincsei után siető keresztelovagokról. Ezeket szét kellett szórnia, mert rabolva, pusztítva vonultak át az országon. Mikor azonban a pannonhalmi monostorban tartott tanácskozás után meggyőződött arról, hogy a herceg katonáit a legszentebb vágy vezérli arra a földre, melyet az Udvözítő vérével szentelt meg, a legnagyobb készséggel engedte át a kereszteshadakat az országon. Még az élelmezésükről is gondoskodott és egész hadával kísérte őket az ország határáig. A keresztelovagok mindig szívesen gondoltak vissza a magyar vendégszeretetre. A keresztesháborúknak nagy hasznát látta hazánk. Bouillon Gottfriedék hadjárata fényesen sikerült. Megalapították a keresztény jeruzsálemi királyságot. A törököket így hazájukban támadták meg s visszatartották attól, hogy Európára törjenek. A törökök így időben 250 esztendőt veszítettek. Mily csodálatos az

isteni Gondviselés századokat irányító kezel A kereszteshadjáratok nélkül a török kétszázötven évvel hamarabb tört volna hazánkra, a tatárokkal egyidőben. Vajjon állana-e még Magyarország, ha a török-tatár veszedelem egyszerre szakadt volna rá? A fennmaradását köszönheti tehát nemzetünk annak a katolikus Egyháznak, amely a keresztesháborúkat sugalmazta és 200 éven át híveinek életcéljává tette.

Kálmán királyt fia, II. István követte a trónon. A beteg, de mégis kicsapongó életű királlyal majdnem kihalt az Árpádház. Gyermeke nem volt, mostohaanyjának fiát, Borist nem ismerték el a főurak törvényes származásának, az Árpádházból női ágon származó két Bors fiút pedig kivégeztette, illetőleg száműzetésbe küldötte. Súlyos utódlási gondjaitól a dömösi és a pécsváradi bencések szabadították meg, akik a király elé vezették Álmosnak a fiát, Vak Bélát. A jó szerzetesek titokban nevelték az utolsó árpádházi herceget, mert féltették az életét. Maga II. István sem tudta, hogy a kis herceg még életben van. „Különös játéka a sorsnak, hogy nagy királyainknak, Szent Istvánnak, Lászlónak és Kálmánnak magvuk szakadt, a szerencsétlen Vak Béla pedig törzsatyjává lett a magyar királyi ház később uralkodó ágának.” (Hóman—Szekfü: Magyar történet I.) A katolikus szerzeteseknek köszönhető tehát, hogy az Árpádház idő előtt ki nem halt.

A Szentszék és hazánk jóviszonya válságos helyzetbe jutott II. Géza idejében, mert hazánk szövetségese volt Rótszakállú Frigyes császárnak, aki a III. Sándor pápával szövetkezett lombard városokat támadta meg. Géza okossága azonban megmentette Magyarországot attól, hogy a pápával kelljen háborúskodnia. Bánffy Lukácsnak, a szentéletű esztergomi érseknek köszönhető, hogy a pápától kapott Szent Koronára nem vetődött a hűtlenség árnyéka.

c) A katolicizmus az utolsó Árpádok alatt

III. Béla király idejében hatalmas haladást tett a magyar katolikus Egyház. A buzgó uralkodó egymásután telepítette be Nyugatról a különböző szerzetesrendeket. A ciszterci rend tagjai a földművelésben serénykedtek és fejlesztették a magyar mezőgazdaságot, a premontreiek lelkipásztori munkában és népmisziók tartásában látták főfeladatukat, a Szent Lázár-rend tagjai pedig a keresztes hadjáratokkal behurcolt betegségek, különösen pedig a bélpoklosság áldozatait ápolták nagy szeretettel. Pedig hazaérkezésekor bizalmatlanul fogadták őt az egyháziak. A görög császári udvarban nevelkedett s ezért a keleti szakadárság képviselőjét sejtették benne. A szigorú aszkéta életet élő, de keménynyakú Bánffy Lukács esztergomi érsek nem is akarta őt királlyá koronázni. Pedig III. Sándor pápa is közbe lépett Béla király érdekében és ráparancsolt Lukács érsekre, hogy koronázza meg a királyt. A hajlíthatatlan főpap nem engedelmeskedett, s a pápa kénytelen volt a kalocsai érseket megbízni a szertartás elvégzésével. Béla nem büntette meg a tiszteletreméltó főpapot, hanem bölcs tapintatával baráti körébe vonta. Megerősítette az esztergomi érsek királykoronázó jogát, mire a szentéletű érsek megenyhült és holtáig híven szolgálta a királyt. III. Béla mindig hű maradt a pápai székhez, mint ezt III. Ince pápa Imre királyhoz írt levelében is elismeri. Kereszteshadjáratot nem vezetett, de fiaira tömérdek kincset hagyott a magyar keresztesháborúk céljaira. A hazánkon átvonuló német kereszteslovagokat magyaros vendégszeretettel fogadta. A német szemtanúk dicshimnuszokat zengtek a magyar király bőkezűségéről. Rótszakállú Frigyes, a hadsereget vezető német császárt nagy pompával fogadta. „Minden elképzelhető gyönyörűséggel rakta meg a szállásul vert négyszobás bíborlátort. Esztergomban két színültig telt magtárt ajánlékozott a seregnek: a hosszú úton kiéhezett kato-

nák közül három bele is fulladt a liszttel telt hombárokba.” (Hóman—Szekfü: Magyar történet I.) Igy becsülést szerzett a magyar névnek, de egyúttal azt is kimutatta, hogy a többi európai uralkodókkal, még a császárral is egyenrangú uralkodó a magyar király. Amikor 24 évi uralkodás után sírba szállt, hatalmas, gazdag és rendezett országot hagyott fiaira, Imrére és Endrére.

III. Béla halála után általános hanyatlás következett. Imre és Endre versengtek egymással a hatalomért. A zilált viszonyok között az Egyház javait rabolgatták a kapzsi főurak, a püspöki székek betöltése körül is nagy bajok voltak, mert nem a rátermettséget, hanem a politikai pártállást tekintették a püspöki kinevezéseknél irányadó szempontnak. A közbiztonság, a közerkölcsiség, az ország külpolitikai helyzete napról-napra romlott. Az ország leromlásának láttára szomszédaink mohó szemekkel lesték, mikor tehetik rá kapzsi kezüket Szent István örökségére. Senki sem segített rajtunk III. Ince pápán kívül. Ismét az Egyház volt az ország egyedüli támasza. A törvényes király ellen törő főpapok közül hármat megfosztott méltóságuktól, az egyházi javakat fosztogató főurakat kiközösítette az Egyházból. Erélyes intézkedéseivel rendet is teremtett s Imre király megindíthatta volna a kereszteshadjáratot, ebben azonban a boszniai pataréus eretnekek ellen indított háborúja és korán bekövetkezett halála akadályozták meg. A kiskorú III. László halála után II. Endre került a trónra. Uralkodása alatt tovább zuhlott az ország. III. Ince erélyes kezére ismét nagy szükség volt. Bár Endre méltatlannak mutatkozott a pápa támogatására, az európai tekintélyű III. Ince mégis segítette a magyarokat, ahol csak tehetette. Megtagadta a királyi koronát a szerb fejedelemtől, aki így akarta országát a magyar fennhatóságtól megszabadítani. Velencét rákényszerítette, hogy az Endre távollétében elfoglalt Zárát visszaadja a magyaroknak. Berthold kalocsai érseket, Gertrud ki-

rállyné öccsét, sok-sok kellemetlenségnek az okozóját, nem erősítette meg főpapi székében. Mindent elkövetett a nagy pápa, hogy az országban helyreálljon a rend, és Endre valóra válthassa atyja fogadalmát, a kereszteshadjáratot. A magyar keresztesháború meg is indult. Mivel azonban ez inkább politikai sakkhúzás volt és nem komoly háború, teljes sikertelenséggel végződött. Olyan portyázó háború volt csak, amely nem sok kárt tett a törökökben. Endre a szentföldi „séta” után a pápa könyörgése és egyházi átokkal való fenyegetése ellenére is, hazajött. Csak Tamás egri püspök maradt seregével a Szentföldön. Ő mentette meg a magyar becsületet azzal, hogy Damiettet elfoglalta a törököktől. Később Damiette védelmében halt hősi halált Simon váradi püspökkel együtt. Itthon a legnagyobb zavar várta a királyt. Endre azonban nem tudott segíteni a helyzeten. III. Honorius, majd IX. Gergely kétségbeesve nézték az ország vergődését. „Ha a római Szék nem jön az ország segítségére, — írja 1231-ben IX. Gergely — a keresztény hit kivesz, a szabadság lábbal tiportatik, s a királyi tekintély tönkre megy. A szaracén és zsidó faj zsarnoksága kimondhatatlan nyomort árasztott a föld népére. Ezeknek uralma alatt a keresztények elviselhetetlen adózásokkal terheltetvén, midőn látják, hogy a szaracénok sorsa jobb, szabadsága nagyobb az övéknél, önként áttérnek vallásukra, hogy velük hasonló szabadságban részesüljenek . . . Együtt élnek a keresztény asszonyokkal . . . keresztény rabszolgákat vásárolnak . . . kényszerítik őket, hogy vallásukra áttérjenek, gyermekeiket megkeresztelni nem engedik.” Ezek az állapotok az aranybullával akart segíteni a király. Mikor azonban az aranybulla pontjait sem tartotta meg, az esztergomi érsek 1231-ben egyházi tilalommal sujtotta az országot. Bezárták a templomokat, szentmisét havonta egyszer lehetett végezni, a szentségeket a kereszttség és utolsó kenet kivételével nem szolgáltatták ki. Az egyházi tilalom

megrendítette a könnyelmű királyt. A pápai követ előtt javulást fogadott. Azonban hiába oldotta fel az egyházi fenyítéket a pápa követe, Endre ismét visszavesztette régi bűneibe. Erre újabb interdiktummal válaszolt a pápa, s ez alól csak akkor oldotta fel a már öreg és tehetetlen uralkodót, amikor leányát, Árpádházi Szent Erzsébetet ünnepélyesen a szentek sorába iktatta.

IV. Béla teljes erővel fogott az ország rendezéséhez. Alkotásait azonban romba döntötte a tatárveszedelem. A II. Endre idejében elhatalmasodott főurak nem álltak szívvel-lélekkel a király mellé. Még a döntő muhipusztai ütközet előtt is csak a kényelmükre gondoltak, s így történhetett, hogy a tatárok meglepték a magyar sereget. Muhipusztta a magyar egyenetlenkedés örök intő példája lett. Maga a király is csak úgy tudott megmenekülni, hogy útját a johannita lovagok fedezték, akik el is estek az utolsó emberig. Az ország egyetlen nagy temetővé vált. Az elpusztított és felpörkölt városok helyét gaz verte fel, a kolostorok romjai között dúvadak ütöttek tanyát. Csak Esztergomot, Fejérvárt és Pannonhalmát nem bírták elfoglalni a tatárok. A tatárok kitakarodása után a megmaradt lakosságot éhínség és dögvész tizedelte meg. Sajnos, IV. Ince pápa nem tudott rajtunk segíteni. A II. Frigyes császárral folytatott küzdelme minden idejét lefoglalta. A lyoni zsinaton sírva jelentette be Magyarország elpusztítását. Amikor azonban a tatárok újabb mozgolódásáról értesült, felszólította a keresztény fejedelmeket, hogy a nép védelmére mindenütt alkalmas, megerősített várakat építsenek. Az újabb tatár betörés szerencsére elmaradt, s Béla nyugodtan folytathatta második honalapítóként az ország újjáépítését. Mély katolikus hite nemcsak ebben a munkájában, hanem családi életében is megnyilvánult. Tizenegy gyermeke közül hármat (Margit, Kinga és Jolánta) tisztelünk az Árpádház szentjei között.

IV. Béla erőskezű uralma után ismét lefelé fordult a történelem kereke. A csak két évig uralkodó Istvánt IV. (Kún) László váltja fel. Sem előtte, sem utána nem züllött le a magyar királyi család annyira, mint alatta. A király minden idejét a kún nők társaságában töltötte, a kúnok sátraiban dorbézolt napnap után. A züllésnek a pápa igyekezett útját állni. Követet küldött hazánkba, akinek László javulást is fogadott. Azonban újra csak kúnjai közé tért vissza, akik még arra is rávették, hogy a pápa követét fogságba vesse. Erre a pápai követ kiközösítette a züllött uralkodót. László újra javulást ígért, ekkor azonban a kúnok lázadtak fel ellene és rabolva pusztították az országot. László a Hód tavánál szétverte őket, mire kimenekültek az országból. A kúnok távozása után a király újra visszaesett régi bűneibe. Nejét kolostorba záratta, s az itt rekedt tatárok tanyáin üzte tovább dorbézolását, feslett nők társaságában. A pápa újra közbelépett s kiközösítéssel fenyegette, ha nejét vissza nem fogadja. A sok húzavonának és ígéretésnek végre a király halála vetett véget. A hagyomány szerint kún szeretője, Edua gyilkolta meg.

d) A magyar katolikus Egyház fénykora

Az utolsó árpádházi királynak, III. Endrének napjait a trónöröklési bonyodalmak keserítették meg. Az erélyességéről közismert VIII. Bonifác pápa mindent elkövetett, hogy az Árpádházzal női ágon rokonságban lévő Anjouk kerüljenek a magyar trónra. A függetlenségükre féltékeny magyar urak, jóllehet a pápa ismételten kijelentette, hogy Magyarország függetlenségét nem akarja megcsoorbítani, nem választották meg a pápa jelöltjét. A cseh Vencel és a bajor Ottóval történt szerencsétlen kísérletezés után azonban belátták, hogy az akkor már elhunyt VIII. Bonifác csak jót akart, és szívesen fogadták királyukul az Anjou Károly Róbertet. Károly Róbert

és fia, Nagy Lajos alatt hazánk soha nem remélt virágzásra jutott. Népünk még halóporaiban is áldhatta VIII. Bonifácot, hogy ilyen nagy uralkodókkal ajándékozta meg. Magyarország Európa vezető nagyhatalmává emelkedett a buzgó, mélyen vallásos, de mégis erőskezű Anjou uralkodók alatt. A bandériális rendszerrel erős hadsereget kapott az ország, alkotmányos életünk mintaszerűvé vált, tudomány, művészet és a mélységesen vallásos érzés Aachentől a Fekete-tengerig, Nápolytól Vilnáig hirdette a magyar nemzet nagyságát. Sajnos, hazánkknak ez a kétségkívül nagy uralkodóháza egy évszázadig sem ült a magyar trónon, mert férfiágon kihalt. Durazzói (Kis) Károly jogtalanul bitorolta a magyar trónt, amiért VI. Orbán kiközösítette őt az Egyházból. Nem sokáig viselhette azonban a magyar koronát, mert 39 nappal a koronázása után Erzsébet királynő párt-hívei meggyilkolták. Mint kiközösítettet nem is temethették el egyházi szertartással, csak halála után négy évvel, amikor IX. Bonifác feloldotta az egyházi átok alól. Zsigmond királynak, aki először egyesítette a magyar koronát a német-római császári koronával, nem sok jót köszönhet az Egyház. Teljesen függetleníteni akarta magát a Szentszéktől az egyházi ügyekben. Ő nevezte ki a püspököket a pápa beleegyezése nélkül, megtiltotta, hogy alattvalói bármilyen illetményeket fizessenek a pápának, s tőle bármilyen iratot elfogadjanak. (Placetum regium.) Tette pedig mindezt azért, mert a pápa — bizonyára nem ok nélkül — az Anjouktól származó nápolyi Lászlót támogatta vele szemben. Zsigmond egyházellenes intézkedései nem maradtak nyom nélkül itthon sem. A püspökök nem engedelmeskedtek a királyi önkénynek, amiért is Zsigmond őt magyar püspököt, a kalocsait, az egrit, a vácit, a veszprémit és a szerémi püspököt elmozdította állásából. A béke csak VII. Ince alatt állott helyre. Zsigmondnak minden önkényeskedése ellenére is nagy érdeme, hogy a konstanci zsinaton ügyes diplomáciai sakk-

húzással megszüntette a negyven évig tartó áldatlan nyugati egyházszakadást.

Zsigmond uralkodása alatt kezdett fenyegető veszéllyé válni a keresztény Európára, de különösen ennek védbástyájára, Magyarországra, a folyton terjeszkedő török hatalom. A következő háromszáz esztendő, amely alatt hazánk állandóan harcban állt a törökkel, legfényesebb bizonyítéka az Egyház szeretetének hazánk iránt. Történelmünknek ez a szaka hőskölteménye a magyar vitézségnek, de éposza a pápáknak Magyarországgal szemben gyakorolt odadadó áldozatkészségének is. A Szentszék ez alatt a háromszáz év alatt örök, el nem múló hátlára kötelezte nemzetünket.

e) Európa védbástyája a Hunyadiak idejében

A pápai szék jótékony kezét a fenyegető török veszély alatt akkor érezte először hazánk, amikor első Ulászló és V. László párthíveit békítette ki egymással Caesarini Júlián bíboros, pápai követ. Hunyadi János így nyugodtan arathatta fényes győzelmeit a hosszú hadjárat alatt. 1443-ban keresztesháborúra szólította fel az európai uralkodókat a török ellen. Az egész Európa a lelkesedés lángjában égett, amikor Hunyadi 1444 elején leírhatatlan diadalmámmor közepette vonult be szerényen, egyszerű ruhában, törökverő vitézeivel Budára. Sajnos, a szerencsétlen várnai csata megsemmisítette Hunyadi győzelmeinek az értékét. V. Miklós pápa újabb segítséget küldött és az 1550-es jubileumi évnek minden jövedelmét átengedte Hunyadinak. Hazánkba küldte Kapisztrán Szent Jánost, a lánglelkű ferencrendi szerzetest, hogy ékesszólásával segítse Hunyadit. Hunyadi és Kapisztrán Szent János minden igyekezetüket az ország megmentésére fordították. Hunyadi képes volt még fiát, Mátyást is túszul adni a királyi udvarba, csak hogy a hatalomra való

törekvés minden gyanúját elhárítsa magáról. Kapisztrán ékesszólásával rázta fel a győri országgyűlésen a Cilleiekhez húzó főurak lelkiismeretét. Az ország tényleg egységesnek látszott. Sajnos, a sírhúzás, az örök magyar átok, mégis majdnem a sír szélére sodorta a nemzetet. Amikor híre jött, hogy Mohamed szultán, a bizánci birodalom megdöntője elindult 150,000 főnyi seregével Nándorfehérvár ellen, Cillei a királyt Bécsbe szöktette. Erre olyan zavar támadt, hogy a már hadbaszállt nemesek nagyrésze is hazament. Ha nincs Hunyadi, Kapisztrán és Carvajal bíboros, pápai követ, az ország menthetetlenül a török prédájává válik. Az ígért külföldi segítség is elmaradt, egyedül a pápa és az aragóniai király küldtek segítséget. Így tehát Hunyadinak magának kellett kivívnia a fényes nándorfehérvári diadalt. Róma örömmámorban úszott. A pápa nyilvános hálaadó istentiszteletet rendelt el egész Európában. Augusztus 6-ára, a diadal emlékére ünnepet rendelt Uruk színeváltozásának a tiszteletére. Végül a magyar fegyverek dicsőségének örök emlékéül elrendelte a déli harangszót. Hunyadi csak két héttel élte túl fényes győzelmét. Kapisztrán karjai közt halt meg Zimonyban, 68 éves korában. III. Calixtus pápa sírva fakadt, amikor halálhírét megtudta, s a Szent Péter-templomban ő maga tartott gyászistentiszteletet a törökverő hősök legkiválóbbjának a lelki üdvéért. Alig három hónapra Kapisztrán Szent János is elköltözött az élők sorából.

III. Calixtus pápa bánata akkor vált ismét örömmé, amikor Hunyadi Mátyás királlyá való megválasztásáról értesült. „Megválasztásod hírére szívünket oly vigság és meglegedés szállotta meg, hogy soká haboztunk, mily szavakkal fejezzük ki méltó módon érzelmeinket, melyeknek tolmácsolására a nyelv elégtelen“, írta Mátyás királynak. A nagy pápa rövidesen Mátyás megválasztása után azzal a boldog tudattal halt meg, hogy hazánk sorsának intézése a legjobb kezekben van. Utóda,

Aeneas Sylvius, III. Frigyes egykori titkára lett, II. Pius néven. A Hunyadiak ellenségei örömmámorban úsztak. Azt vélték, hogy a pápa támogatni fogja egykori urának a magyar trónra való igényeit. Azonban megütközéssel kellett tudomásul venniök, hogy Pius kiközösítéssel fenyegette meg mindazokat, akik Mátyás trónjára törnek, sőt Frigyes császárnak nyíltan értésére adta, hogy fegyverrel is hajlandó megvédeni Mátyás királyt ellenségeivel szemben. Frigyesnek engednie kellett. Kénytelen volt visszaadni a birtokában lévő Szent Koronát, amellyel Mátyás 1464-ben megkoronázta magát. Mátyásnak a török elleni háborúira két ízben adott nagyobb összeget. Először 20,000, majd pedig 40,000 aranyat. Ez utóbbi ajándékot már csak a pápa halála után kapta meg a király. II. Pál pápával hasonló bensőséges viszonyban állt Mátyás. Ennek a pápának írta 1465-ben: „Akár a csehek, akár a törökök ellen legyen szükség Mátyásra, őt és országát mindig készen találja Szentséged.” A későbbi pápákkal voltak ugyan kellemetlenségei Mátyásnak a főpapi székek betöltése körül, különösen akkor, amikor feleségének, Beatrixnak 7 éves öccsét ültette az esztergomi érsekségbe, a pápai követ előtt azonban beismerte hibáit, s kijelentette, hogy a pápával nem akar vitába szállni, hanem megnyugszik ítéletében.

f) A katolicizmus történelmünk legszomorúbb korszakában

Mátyás halála után a pártviszályok és trónvillongások között feltartóztathatatlanul közeledett a mohácsi vész. A pápák a francia királlyal álltak ellenséges viszonyban és inkább várták a támogatást tőlünk, mint adták. X. Leó kereszteshadjáratot hirdetett és pénzzel is támogatta hazánkat a török ellen, de a keresztesháború a Dózsa-féle parasztlázadás botrányába fulladt. Közben Luther is fel-

lépett Németországban, és ellenezte a magyaroknak nyújtandó segítséget. Hiába kért, könyörgött a magyar küldöttség élén Verbőczy István, üres kézzel kellett hazajönnie. A magyar rendek nem felejtették el Luther visszautasító szavait, s itthon törvényt hoztak, hogy lutheránusokat, mint a Szűz Mária ellenségeit, meg kell égetni. A törvényt ugyan nem hajtották végre, de meghozatala mutatja a magyar országgyűlés elkeseredettségét. A török pedig akadály nélkül haladt az ország felé, s II. Szulejmán szultán Mohácsnál visszaadta a nándorfehérvári kölcsönt. A mohácsi síkon pusztult el az ország színevirága. A király és hat püspök, 20,000 vitézzel holtan feküdt nemzeti életünk legnagyobb katasztrófájának a színhelyén. Magyarország önállósága, a katolikus Egyház ereje a múlté lett.

A mohácsi csata után a magyar katolikus Egyház legszomorúbb korszaka következik. A török hódoltság, a kettős királyválasztás, a protestantizmus hódítása porba sujtotta Egyházunkat. Egy félszázadig nem tudott a magyar katolicizmus még csak tipegő gyermekléptekkel sem közelíteni a régi nagysága felé. Erdélyben kegyetlenül üldözték őket. Vagyonukat elrabolták, az erdélyi és később a váradi püspököknek annyija sem maradt, hogy a háztartását elláthassa. A papok éheztek, s még ráadásul ki is tiltották őket arról a területről, amelyet pedig a magyar protestantizmus a vallásszabadság klasszikus földjének szeret nevezni. Martinuzzi bíboros meggyilkolásától Báthori István megválasztásáig pokol volt a katolikusok élete Erdélyben. A vallásszabadságot a protestánsok, csakúgy, mint később Bocskai fejedelemsége alatt is, csak saját kiváltságuknak tekintették. Uralkodóink, Ferdinánd, Miksa és Rudolf tehetetlenek voltak. Sőt Miksa pártolta a protestánsokat. Rudolf pedig csak a komornyikjaival érintkezett. Ilyen viszonyok között csakhamar az ország népességének egytizedére olvadt a katolikus lakosság. A katolicizmus pusztulását segítette a

török uralom is. Érdekében állott, hogy az amúgy is viszálykodó magyarokat vallásilag is megossza. Maga Luther is elismerte, hogy a török uralom alatt lévő területeken a protestantizmus szabadon terjedhet. Bizony, nem válik dízére a magyar protestantizmusnak az a történeti tény, hogy a török hatalom terjeszkedésével párhuzamosan haladt a protestantizmus gyarapodása, viszont a katolicizmus erősödésével lassan letűnt a török szerencsecsillaga.

A magyar katolikusok sok-sok szenvedés után végre vezért kaptak Pázmány Péter személyében. — A magyar történelemnek ez a legkiválóbb főpapja egyszerre több arcvonalon kezdette meg hadjáratát a protestantizmus ellen. Küzdött a tudomány, ékes-szólás, az irodalom, jog és a politika fegyvereivel. Pázmány eszével nem tudtak megbirkózni a protestánsok. Száműzetését követelték tehát, mivel „istenkáromló könyvet szerkesztett a kálvinisták ellen”. Még jobban ármánykodtak ellene, amikor megtudták, hogy II. Mátyásnak Pázmány a jelöltje az esztergomi érseki székre. Segíteni azonban sehogy sem tudtak magukon, s Pázmány gondviselészerűen akkor lett hazánk első főpapjává, amikor Bethlen megkezdte kétarcú szereplését a harmincéves háborúban. Pázmány nagyon ügyes taktikusnak bizonyult Bethlennel szemben. Sohasem bízott benne, mégis mindig baráti viszonyt tudott vele tartani. Bethlen sokszor hallgatott Pázmányra, amikor kérte, hogy a török erejével ne rontsa a kereszténységet. Legnagyobb politikai sikere pedig az volt, amikor Rákóczi György fejedelemmel szemben megakadályozta Ferdinánd háborúját. Nagyon jól tudta, hogy a fejedelem török és német szövetségesei nemcsak a király fennhatósága alatt levő országrészt, hanem magát Erdélyt is tönkre teszik. Erdély függetlenségét pedig mindenáron meg akarta őrizni. Kemény János, későbbi erdélyi fejedelem előtt egyízben így nyilatkozott: „Ime, látod, édes öcsém, nekünk elég-séges hitelünk, tekintetünk nagyon most a mi ke-

gyelmes keresztény császárunk előtt: de csak addig durál ez, míglen Erdélyben magyar fejedelem halhatik floreálni: azontúl, mindjárt contemptusban jutván, gallérunk alá pökik az német." Pázmány politikai lépését igazolta az idő. Gusztáv Adolf svéd király megtámadta a Habsburgokat, s hogy hazánk nem jutott a sírba, csak annak köszönheti, hogy Rákóczi György és a szultán semlegesek voltak ebben a harcban. Ha Gusztáv Adolf és a török kezét fogtak volna valahol Bécs táján mint szövetségesek, ez a kézfogás hazánk halálát pecsételte volna meg. Ennek a nagy veszélynek az elhárítása egyedül Pázmány érdeme. Nem sorolhatjuk itt fel Pázmány egyéb alkotásait, a nagyszombati egyetemet, a rengeteg kolostort, zárdát, iskolát és templomot. Elég talán annyit megemlítenünk, hogy Pázmány életében egymillió forintot adott katolikus és kulturális célokra. Pedig birtokainak nagyrésze török kézben volt.

Pázmány halála után váltakozó szerencsével folyt az ellenreformációs küzdelem. Erdélyben gyenge fejedelmek uralkodtak, akiket a török egymásután tett le méltóságukról. Az ország nyugati részében a katolikusok jutottak vezető szerephez, de nekik is két arcvonalon kellett háborúskodniok. A török ellen is, meg a császár ellen is. Pázmány nagy neveltje, ifjabb Zrínyi Miklós, a költő, Szelepcsényi György, Lippay György prímások, Wesselényi Ferenc nádor, Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc, Nádasdy Ferenc, Széchenyi György érsek voltak a magyar katolikusok kiválóságai. Zrínyi, Frangepán és Nádasdy életükkel váltották meg a szebb magyar jövőt, amikor Bécsújhelyen hóhérbárd alá hajtották a fejüket. Thököly Imre és az erdélyi protestánsok ezalatt a töröknek hódoltak. Bécs sikertelen ostroma végre megtörte a török félhold hatalmát. Most már Thököly Imre is XI. Ince pápához fordult támogatásért. A török azonban neszét vette Thököly pálfordulásának és a nagyváradi pasával elfogatta. A

felszabadító hadjáratnak azonban nem tudta ezzel útját vágni. XI. Ince pápa 300,000 forintot küldött a hadjárat költségeire. Szelepcsényi György primás végrendeletében 170,000 forintot hagyományozott ugyanezre a célra. A Szentszék diplomatái hatalmas munkát fejtettek ki. Bounvisi bíboros, bécsi, Pio bíboros, németországi pápai követek megszerezték a lengyelek és németek támogatását. A pápa négy-ízben vetett ki a felszabadító hadjárat céljaira adót az egyházi javadalmakra, s ezekből az adókból tömérdek millió került Bécsbe. Széchenyi György érsek 337,000 forintot adományozott. Ezekkel a halatlan áldozatokkal sikerült Budavárától Pécsváradig felszabadítani az országot a török iga alól. Hogy a felszabadító hadjáratra szánt katolikus milliók ne jussanak illetéktelen kezekbe és Lipót király tehetlensége halomra ne döntse ennek a keresztesháborúnak is nevezhető hatalmas keresztény megmozdulásnak a sikerét, Bounvisi bíboros a bécsi kincstár megkerülésével maga kezelte a pénzeket, sőt még a haditerveket is maga készítette. A magyar felszabadító háborúk sikerében az oroszánrész a pápa érdeme. Nem is csoda, ha ma már minden magyar elismeri, hogy XI. Ince pápa hazánk legnagyobb jótevői közé tartozik. Sírját minden magyar zarándokcsapat felkeresi ma is. Nemzetiszínű szalagos koszorú mindig található a síremlékén.

g) Az Egyház és a Habsburgok

A török kiűzése után megindulhatott volna az ország helyreállításának nagy munkája, ha a bécsi udvar józanabb belátásra jut. Sajnos, a Habsburgok nem voltak előrelátó politikusok, s csak uralkodói, de nem barátai akartak lenni a magyar nemzetnek. A részükről ért sok sérelem robbantotta ki Rákóczi Ferencnek a szabadságharcát. A katolikus Rákóczi történelmünknek legnagyobb szabadsághőse. A kuruckor a magyar hazaszeretet legszebb, legragyo-

góbb példája. Rákóczi Ferenc ugyan elbukott, de eszméi győztek. Az utána következő Habsburg uralkodók, bár sohasem mondtak le központosító tervükről, bár mindig titkos céljuk volt hazánknak az osztrák örökös tartományokba való beolvasztása, de ezt a törekvésüket nem merték olyan elvakult és erőszakos módon kinyilvánítani, mint például I. Lipót. III. Károly és Mária Terézia buzgó katolikusok voltak. Egyházi intézményeinket fejlesztették, új püspökségeket alapítottak, a szakadár ruténeket visszavezették az Egyházba. A katolikus Habsburg uralkodókra csak II. József hozott nagy szégyent, egyházellenes intézkedéseivel. Intézkedései szabadkőműves befolyásra vezethetők vissza. A szabadkőműves szövetkezetnek híve és támogatója volt a császár. Szerencsére, tekintélyes és erős püspöki kara volt hazánknak, akik sem a tiltakozással, sem a rosszalással nem fukarkodtak. Maga VI. Pius pápa is Bécsbe utazott, hogy a császárt rábírja rendeleteinek a megváltoztatására. Eredményt nem ért el, de a bécsi katolikusok hitűségéről meggyőződhetett, mert naponta körülbelül 60,000 ember szorongott a Burg előtt, áldását várva. A magyar püspökök csaknem teljes számmal állandóan Bécsben tartózkodtak, hogy szükség esetén a pápa segítségére lehessenek. II. József a magyar nemességnek ellenállására és fenyegető forradalmi szövetkezésére volt hajlandó visszavonni, közvetlenül halála előtt, rendelkezéseit.

A XIX. század reformmozgalmának az élén találjuk a katolikus Széchenyi grófokat, Ferencet és fiát, „a legnagyobb magyart”, Istvánt. Sajnos, a magyar nemzet nem a megfontolt Széchenyi István mögé állt, hanem a liberális irányzatú Kossuth politikáját támogatta. Pedig mennyivel másként alakult volna hazánk legújabbkori története Széchenyi bölcs irányításával. A liberális irányzat híveire jellemzők Kirfaludy Sándor költőnek József nádorhoz írt szavai: „A dunántúli megyékben (melyekben pedig

ugyancsak túlnyomó a katolikusság), a két protestáns felekezet egyesült, hogy a tisztújításon a saját jelöltjeiket választhassák meg. S bár a protestánsok mindenütt kisebbségben vannak, mégis többnyire győznek, azért, mert demokrata és ultraliberális elveket hordván a szájukon, csatlakoznak hozzájuk azok a katolikusok is, akik vagyonukat elpocsékolták, kiknek hivatalra van szükségük, hogy jövőjüket biztosítsák, s kik az emberszeretet ígét hirdetik, hogy annál inkább elnyomhassák alattvalóikat." Eltekintve attól, hogy Kísfaludy száz évvel később, ma is elmondhatná ugyanezt, szavai nem tüntetik fel éppen jellemes embereknek korának liberális irányú katolikusait. A XIX. század története a katolikus Egyház küzdelme a liberális irány ellen. Az 1848-as törvények szabadságot hoztak mindenkinek, csak az Egyháznak nem. Minden felekezet önkormányzatot kapott, csak a katolikus Egyház nem. Jellemzőek a szabadságharc kormányzói tényezőire Csengeri Antalnak a szavai: „A törvényhozás többsége a felvilágosodás zsarnokságának szóvivője lett azok ellenében, akik a lelkiismeret szabadságát a vallásos mozgalomban tisztelték.” Az Egyház mégis meghozott minden áldozatot a magyar szabadságért. Kiürültek a papnevelőintézetek és a kispapok beálltak a honvédek közé. Papjaink lelkesen támogatták Kossuth Lajost. Ékes bizonyítéka a magyar papság hazafiasságának, hogy a szabadságharc leverése után a besztercebányai, nagyváradai és csanádi püspököket várfogságra ítélték. Az egri érseket és a szepesi püspököt megfosztották méltóságuktól és kolostorba zárták. Hám János hercegprímást pedig erőszakkal mondatták le a hatalom urai. Az alsó papságból is sokat bebörtönöztek, köztük Czuczor Gergelyt, a jeles költőt és Laky Demetert, az író.

Az abszolutizmus korának legkiválóbb főpapja Scitovszky János hercegprímás. Az osztrák centralista kormány jogtalan egyházi intézkedései ellen Rómában keresett támaszt, állandóan szorgalmazta

az uralkodónál az alkotmányos élet helyreállítását. A püspöki kar többi tagja is áldozatkész főpapokból került ki. Az Egyház békés munkáját azonban nagyban zavarta a folyton erősödő liberális, protestáns szellem. A pápai csalatkozhatatlanság kihirdetése miatt nagymérvű műfelháborodást rendezett a szabadkőműves társadalom. A hírhedt tiszzaeszlári eset kapcsán siettek beterjeszteni a zsidó-keresztény házasságkötések megengedettségéről szóló törvényjavaslatot. A főrendiház leszavazta a javaslatot, Tisza Kálmán kénytelen volt takarodót fújni a javaslat visszavonásával. A liberális irányzat azonban új erőt gyűjtve, egy évtized múlva mégis áterőszkolta a kötelező polgári házasságkötésről, az állami anyakönyvezésről és a zsidó-keresztény házasságkötésről szóló törvényeket.

Az egyházpolitikai harcok felrázták a magyar katolikusok lelkiismeretét. Zichy Nándor gróf vezérlete alatt politikailag szervezkedett a katolicizmus. A néppárt kitűnő képviselői aztán szerencsés kézzel akadályozták meg a liberális irány további túlkapasait.

A békés fejlődést a világháború kitérőse akadályozta meg. Szerencsétlen hazánk, mely csak magyar becsületből és szövetségi hűségéből vett részt a világégésben, Muhi és Mohács után elérkezett a harmadik nagy katasztrófájának színhelyéhez, Trianonhoz. Az ország területének kétharmad részét veszítettük, 21 milliőről 8 millióra olvadt le népességünk. Ellenséges gyűrű fojtogatta a még megmaradt csonka hazát is. Barátunk nem volt, szóbaállni is csak akkor kezdtek velünk, amikor századunk legnagyobb katolikus fia, gróf Apponyi Albert emelte fel szavát a Nemzetek Szövetségében. Egyetlen barátunk akadt csak, XI. Pius pápa, aki atyai szeretettel ölelte magához árva népünket, s minden alkalmat felhasznált arra, hogy necsak vigaszt, hanem kitartást, reményt öntsön a csüggeteg magyar szívekbe. Nagy kitüntetésként, Szent István halálá-

nak 900-ik évfordulóján, ránk bízta a nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus megrendezését, melynek fényes sikere az egész világ előtt bebizonyította a magyar katolicizmus törhetetlen életerejét. A kongresszus pápai legátusa, Pacelli bíboros, ma XII. Pius néven Szent Péter trónján ül. Ismeri népünket, érzi bánatunkat, hisz itt járt közöttünk, kezében hordozta a Duna habjai felett Udvözítőnk szentséges Szívét, amelyből, hisszük, hogy új kegyelem forrása nyílik számunkra a második évezred küszöbén. A legszen-
tebb áldozatot ott mutatta be az első évezred dicső-
ségét hirdető emlékmű hatalmas nagy keresztje
alatt, mely a villanytranszparenszek ezreitől ragyogó
fény sugarba öltözötten mutatott hajnalhasadást az
árva magyarnak és hirdette azt a nagy igazságot
a Krisztustól elfordult világnak: „Kard foglalta el,
kereszt tartotta fönn e hazát.”

II.

A MAGYAR KULTÚRA ÉS AZ EGYHÁZ

a) Templom és iskola

A középkori államok nemigen tartották feladatuknak a kultúra terjesztését. A hadvezetésen kívül mással alig is foglalkoztak. A békés polgári foglalkozásokat az Egyházra bízta. Nem csoda tehát, ha a kultúrának fejlesztői mindenütt a katolikus papok voltak. Az Egyház építkezett, az Egyház művelte a földet, az Egyház tartotta fenn az iskolákat, az Egyház kezdte mindenütt az iparosítást, az Egyház terjesztette a művészeteket. Még olyan egyszerűnek látszó dolgok, mint az út- és hidépítés is az Egyház hatáskörébe tartoztak. Hazánkban is a katolicizmussal egyidős a kultúra. A bencés szerzetesek állították fel az első iskolákat. — Minden tizedik faluban templomot kellett építeni Szent István törvényei értelmében, s a templomok mellett fel kellett állítani a plébániai iskolákat. Ezekben az iskolákban folyt az elemi oktatás. A leányok nevelését az apácák végezték. A XV. századig nem is igen foglalkozott más az iskolák fenntartásával, csak az Egyház. A XV. században kezdték a városok is iskolákat alapítani. A katolikus iskolaügyre halálos csapást mért a mohácsi vész. A koldusbotra jutott szerzetesek elszéledtek, s iskoláik árván maradtak. A protestánsok minden erejüket iskoláik fejlesztésére fordították, mert érezték, hogy az iskolák révén tehetik legkönnyebben protestánsná a magyarságot. Oláh Miklós primásé az érdem, hogy a katolikus iskolák újra felvirágoztak az általa betelepített

jezsuiták vezetése mellett. A XVII. században jöttek hazánkba az iskola nagy mesterei, a piaristák, akiknek első feladatuk volt a szegény gyermekek elemi oktatása. Mária Terézia idejében az elemi oktatás elnémetesítése ellen a magyar püspöki kar tiltakozott elsőnek. A királynő kénytelen is volt a magyar közoktatásügyet a osztráktól elválasztani. II. József iskolapolitikája méltó volt egyházpolitikájához. Vissza is vonta az iskolarendeleiteit a többi törvénytelen rendeleteivel együtt. Az általános, kötelező népoktatást az 1868. évi 38. t. c. mondja ki.

A középiskolákat szintén az Egyház alapította. Az első középiskoláink a káptalani iskolák voltak. A középiskolai oktatást sokáig csak a bencés szerzetesek látták el. A középiskolai tantárgyak között találjuk a grammatikát, vagyis a latin nyelv elemeit, a retorikát, amelyben helyes fogalmazásra, jogra és történelemre tanították az ifjúságot, a dialektikát, amelyben megtanultak a diákok vitatkozni és tudományos tételeket bizonyítani. A középiskolák felső fokozata a számtan, a mértan, zene és csillagászat tanításából állott. A középiskolák közül csakhamar híressé válnak a pannonhalmi, fehérvári, győri, óbudai, csanádi, pécsi, később az esztergomi, váci és sárospataki iskolák. A reformáció utáni időben a jezsuita középiskolák az ország legkiválóbb intézetei. Még Bethlen Gábor, protestáns erdélyi fejedelem is támogatta őket, s bár hitsorsosai a jezsuitákat kiűzték Erdélyből, Bethlen visszatelepítette őket. A jezsuita rend feloszlásakor 41 gimnáziumot és 7 konviktust kellett a rend tagjainak elhagyniok. A jezsuitákon kívül a piarista rend tett nagy szolgálatokat a magyar középoktatásoknak. 1766-ban már 21 gimnáziuma van a rendnek, sőt ők alapítják hazánkban az első gazdasági irányú iskolát Szempcen, 1763-ban. Ez az iskola foglalkozott először hazánkban mérnököknek a képzésével. A jezsuitákon és piaristákon kívül lassan a többi szerzetesrend is

iskolákat alapított. Belépnek a magyar nevelők közé a ciszterciek, premontreiek, minoriták, pálosok, sőt még a kolduló rendek közül a ferencesek és dommonkosok is. A középiskolák közül nem hagyhatjuk ki az első magyar tanítóképzőt sem, melyet Pyrker László egri érsek alapított 1828-ban.

A főiskolai oktatás első nyomai a veszprémi székesegyházi iskolához vezetnek. Az Árpádok alatt nem is volt más magasabb iskolája hazánknak. Az első magyar egyetemet V. Orbán pápa alapította Pécsen, Nagy Lajos előterjesztésére. Az egyetemek alapítása ugyanis a középkorban a pápák kizárólagos joga volt. Az alapítólevél értelmében a pécsi egyetem mindenkor a püspök és a káptalan igazgatása alatt állt. IX. Bonifác elrendelte, hogy három pécs megyei prépostság jövedelmét az egyetem céljaira kell fordítani. A második magyar egyetemet IX. Bonifác alapította 1389-ben Óbudán, Zsigmond uralkodása alatt, a harmadikat II. Pál pápa Pozsonyban, Mátyás király kérelmére. Sajnos, ez az egyetem rövid életű volt: II. Ulászló 1491-ben már fegyverraktárnak használja. Mátyás király Budán is tervezett egy nagyszabású egyetemet, de ez soha nem épült fel. A mohácsi vész a magyar egyetemi oktatást teljesen elsöpörte. A ma is fennálló budapesti egyetem alapítója Pázmány Péter 1635-ben. Alapítványának az összege abban a korban szinte elképzelhetetlen nagy összeg, 100,000 forint. Az alapítványt Lósy Imre és Lippay György érsekek 30,000 forinttal gyarapították. Ezt az egyetemet Mária Terézia a földvári apátság birtokával gyarapította, majd mikor XIV. Kelemen pápa a jezsuita rendet eltörölte, a rendnek 268,000 forintot kitevő tőkéit és egyéb ingatlanait az egyetemnek ajándékozta. 1777-ben pedig az egyetemet áthelyezte Budára. A jezsuiták Kisdy Benedek egri püspök hatvanezer forintos adományából Kassán alapítottak egyetemet 1666-ban. Ez az egyetem a rend eltörléséig állott fenn. Hiányos lenne a megemlékezésünk

a magyar főiskolai oktatásról, ha nem említenénk meg a most 200 esztendőes egri katolikus jogakadémiát, melyet Foglár György egri kanonok, címzetes püspök alapított. Eszterházy Károly, a nagy egri püspök, egyetemmel akarta fejleszteni ezt a főiskolát. Megépítette az országos hírvű egri Lyceumot, amelyben 1774-ben megnyílt jogi, bölcséleti és teológiai karral a főiskola. Eszterházy püspök alapítása az első magyar orvosi iskola is, mely a tervezett egyetemmel működött volna. Az 1769—70. évben működött az irgalmas rend kolostorában. Egy évi fennállás után azonban megszűnt, mert Budán ekkor nyílt meg a Pázmány-egyetem orvosi kara. Az egri egyetem ügye II. József miatt bukott el. A Nagy Lajos által alapított pécsi egyetem pótlására Klimó György pécsi püspök alapított a káptalanával együtt 1751-ben jogakadémiát, mely egészen napjainkig állott fenn, s csak a mai pécsi egyetem alapításával szűnt meg, illetve olvadt be az egyetembe. A kassai királyi jogakadémiát az 1777-ben megszűnt jezsuita egyetem helyére tervezte Mária Terézia, és fenntartására a jezsuiták vagyonából keletkezett tanulmányi alapot kötelezte. Ezt a főiskolát 1894-ben államosították. Nem sokáig állott fenn azonban így sem, mert a cseh uralom beszüntette.

b) Az Egyház és a magyar gazdasági élet

A katolikus Egyház jótékony keze azonban nemcsak a magyar iskolaügy történetén húzódik végig a magyar kultúrában. Az Egyházat mindenütt ott találjuk, ahol a haladást kellett szolgálni. Az ország első iparosai szerzetesek voltak, különösen az építkezés terén. Ez abból is látszik, hogy egy újabb szerzetesrend betelepítése újabb építészeti iránnyal is jár. A román stílusú templomok, amelyek erős, vastag falaikkal és lőrészerű ablakaikkal egyúttal védelmi helyül is szolgáltak, nagyrészt benépesítések alkotásai. A román stíl és a gótika közötti

átmeneti építészetet a ciszterci rend hozza magával Franciaországból. Nagy Lajos idejében külföldről hozott szerzetesek kedveltetik meg a gótikát. A jezsuiták már a barokk stílus kedvelői, s hazánknak majdnem minden szebb barokk épülete a jezsuita rend tulajdona volt.

A szerzetesrendektől tanulta a magyar nép a földművelést. Az első tanítómestereink itt is a benecések voltak. Igazi, komoly földművelésre azonban a ciszterciek tanították meg a népet. III. Béla ezért is telepítette be őket. Az egyházi birtokokon a jobbágysággal mindig jobban bántak, mint a nemesi földeken. A pannonhalmi főapátság birtokain például a XVII. században egy szőlőművelő családnak az évi jövedelme 225 forint volt. Az összeg nagyságát elképzelhetjük, ha meggondoljuk, hogy ugyanakkor egy zsoldos magyar katona 3 vagy 5 forintnál nem kapott többet egy hónapra. A természeti katasztrófáktól, aszálytól, jégveréstől sujtott jobbágyság jóformán csak az egyházi birtokokon kapott adó- és szolgáltatás-mentességet. A nemesi birtokokon hasonlíthatatlanul rosszabb volt a jobbágyság helyzete, mint az egyháziakon. Pedig a magyar nemes emberségesebben bánt mindig a jobbággyával, mint akár a nyugati nemzetek nemessége, akár a lengyel vagy orosz nemesség. „A törvényen kívüli pusztá elnyomás, kínzás, nyúzás divatja keleti országokból sohasem került át hozzánk... A török vagy oláh földesúrral való párhuzamról felesleges beszélni. Az egykorúak azt is világosan látták, hogy a lengyel jobbággyénál is sokkal jobb a magyar jobbággyáság helyzete: a Báthory Istvántól, Lengyelországból Erdélybe küldött jezsuiták többször is konstatálják azt, észrevevén, hogy a lengyel elnyomás módjai hiányoznak nálunk.” (Hóman—Szekfű: Magyar történet V.) Az a Németországban eredt szólás-mondás, hogy jó dolog a pásztorbot alatt jobbággykodni, nálunk is érvényesült. Ami hiba a magyar jobbággyáság történetében van,

rendszerint a vármegyék túlságos gyámkodása és erőszakoskodása miatt keletkezett. A megyék nem engedték, hogy a jobbágy a közre, a falujára gondolhasson. Így azután nem szokta meg a magyar jobbágy a köz szolgálatát. Nem tanult meg honfitársaiért is élni. „A későbbi magyar parasztnak (talán a mainak is) a közcélokra össze nem foghatósága, végzetes atomizáltsága innen ered, a földesúr és a vármegye kizárólagos gyámkodásából.” (Hóman—Szekfü: Magyar történet V.) A földnek művelése már csak azért is fejlettebb volt az egyházi birtokokon, mert az Egyháznak sok pénzre volt szüksége intézményeinek a fenntartásához. A földesurak ellenben csak annyit termeltek, amennyire szükségük volt. Birtokaik többi részét parlagon hagyták. A XVII. században például Debrecen „területének nagyrésztét műveletlenül hagyja. A debreceni földeket, amennyiben művelés alá veszik, hét évenként osztják fel, az első évben kölest vagy kukoricát, a másodikban tavaszi, a harmadik és negyedikben őszi gabonát, az ötödik és hatodik évben árpát vagy zabot termesztenek s azután 12—15 évig pihenni hagyják, ugarnak, legelőnek.” (Hóman—Szekfü: Magyar Történet V.) A hármasszorgóú gazdálkodás, a trágyázás csak a XVII. században kezd divattá válni. Azelőtt a cséplés után még a szalmát is künn hagyták a mezőn. Ezzel szemben az egyházi birtokokon ebben a korban már kertészettel, tehát belterjes gazdálkodással is találkozunk. Az első magyar kertész Lippai János jezsuita, aki az ország különböző részein termelhető vetemények ápolására szaktanácsokat ad. Ő tanítja a nemességet, hogy a „kertben ne csak parasztvetemények: fokhagyma bulbi, vereshagyma bulbi, petrezselem, káposzta, s csillagvirág, bársonyvirág, kenyérbélvirág legyen, hanem nemes csomós és gömbölyű gyökerű idegen virágok is”.

c) A katolicizmus a magyar irodalomban

A kultúra fokmérője a fellendült gazdasági élet mellett a szellemi élet szokott lenni. Egy nemzet szelleme az irodalmában jut kifejezésre. A magyar irodalom megalapítói és minden időben szorgalmas művelői ismét csak a katolikus Egyház papjai voltak. Irodalmi életünk megindulása egybeesik a kolostori élet kifejlődésével. Az írás tudományát a papok hozták hazánkba, természetes tehát, hogy az irodalom első művelői is ők voltak. A kolostori irodalom azonban a külföldi írások másolásából állott. A hangeszorgalmú szerzetesek és apácák néha egész életüket egy-egy írásmű lemásolására szentelték. Szent István halála után száz évvel azonban már megjelennek az önálló magyar legendák. A Szent István életéről szóló legendákat Hartvik győri püspök gyűjti össze. Szent Imre ragyogó tiszta élete, Szent László csodái hamar belekerülnek a magyar legendairodalomba. A magyar őskor bájos regéit, a honfoglalás korát Anonymus írja le. Anonymusról megállapították, hogy szintén papi ember volt. A 15. század végén már oly írói egyéniségünk is van Temesvári Pelbárt ferences szerzetes személyében, akinek híre az ország határain túl is becsületet szerz a magyar népnek. Legrégibb magyar nyelvemlékünk, a *Halotti beszéd* a magyar nyelv fejlettségének magas fokáról tesz tanúságot. Szintén egyházi munka. A 15. század második felétől fellendül a magyar nyelvű irodalom. „Kezdve Szent Ferenc legendájától egészen a Karthausi Névtelen művéig (Érdy-kódex, 1527) felöleli az irodalom a középkori Isten-állam egész eszmei világát.” (Farkas: Magyar Irodalomtörténet.) A 15. század második felében fordítják a Szentírás egyes részeit magyar nyelvre. Egymásután jelennek meg magyar nyelven Szent Katalin, Szent Elek, Barlám és Jozafát, majd Árpád-házi Boldog Margitnak az élettörténetei. A költészet nyomaival is találkozunk már ebben a korban. A Karthausi Névtelen vagy Vásárhelyi András ferenc-

rendi szerzetes himnuszaiból majdnem olyan erőteljesen zeng már ki a magyar keserőség, mint Berzsenyi Dániel ódáiból... Csezmiczei János (Janus Pannonius) pécsi püspök olasz hatás alatt írja verseit. A magyar nyelvű irodalom hatalmas lendületet kap a hitvitázók korában. E kor irodalmi termékei a protestáns Tinódi regős énekein és katolikus Balassi hazafias versein és virágénekein kívül úgyszólván mind vallásos művek. A magyar nyelv fejlődését egyforma hévvel szolgálja úgy a katolikus, mint a protestáns író- és szónokgárda. A legkiválóbb azonban köztük Pázmány Péter. Bár „a protestáns irodalom túlsúlya mind a kor végéig nem inog meg. Sokkal több író felett rendelkezik, sokkal szélesebb az olvasóközönsége, sokkal gazdagabbak irodalmi eszközei” (Farkas: Magyar irodalomtörténet), két irodalmi nagyságunkat, Pázmány Pétert és neveltjét, Zrínyi Miklós költőt egyikük sem szárnyalhatja túl. Pázmány a magyar irodalmi nyelv megalapítója és a magyar irodalom akkori legtermékenyebb munkása, Zrínyi pedig az első költőnk, akinél Balassival együtt az idegen hatások leküzdésével önálló magyar nemzeti eszmék a nemzeti bánattal egybeforrt hazaszeretetet, a magyarság Kelet és Nyugat közti nagy küldetése, a nemzeti tragédiák elviseléséhez szükséges mélységes vallásosság először jelentkeznek. Pázmánynak minden írása anynyira magyar, hogy még a fordításainál sem lehet az idegen hatást észrevenni. A saját szavai szerint úgy fordít, hogy „ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem olyan kedvesen folya, mintha először magyar embertől magyarul íratott volna”. Pázmány hatása a magyar irodalomra elvitathatatlan. „A XVIII. század elején a Dunántúl katolikus papjai, Pázmány hívei és olvasói, a fellendülő magyar szépirodalom legáldozatosabb munkásai. . . . Műveiből gazdag források fakadnak, melyek elvezetnek Faludin, Kisfaludyn át a magyar költői nyelv megeremtőjéig, Vörösmartyig.” (Farkas: Ma-

gyar irodalomtörténet.) Zrínyi Miklós hatalmas magyar lángelme. Két anyanyelvén, a magyaron és a horváton kívül beszéli az olasz, latin, német és francia nyelveket. Kora nem is érti meg. Műveivel már a legnagyobb magyarnak, Széchenyinek az előfutárja.

A kuruckor letűnte után nagyon szegényes a magyar irodalom. Bessenyei fellépéséig, Mária Terézia koráig a protestánsok úgyszólván teljesen visszahúzódnak az irodalom művelésétől. A református Kármán József szerint azért, mert „Alighogy kiérték (külföldi iskolát járt ifjaik) csendes parochiájukra, elvadultak, mint az aprómarhák, megtompult elméjük, erkölcsök oly hozzá egyenesedett a hallgatóság erkölcséhez, hogy azt csak a viselet különböztette.” A magyar irodalomnak ebben a válságos szakában a nagy fejedelem íródeákja, Mikes Kelemen állít örök emléket Törökországi Leveleiben száműzött urának, s egyben lelkiismeretes tanúként mutatja be Rákóczi s környezetének mélységesen vallásos, buzgó katolikus életét. A magyar irodalmat utána csak a jezsuiták és követőik művelték. A sokszor teljesen idegenből idekerült jezsuita atyák, akik nyelvünket is csak itt tanulták meg, szinte becsületbeli kötelességüknek ismerték a magyar irodalom megmentését. A jezsuita iskoladrámák, amelyek Attiláról, szent királyainkról és a Hunyadiakról szólnak, ébren tartják a magyar hazafiságot. Katona István, Pray György, Baróti Szabó Dávid és Faludi Ferenc kiváló képviselői a jezsuita iránynak. Jezsuita tanítvány e kor utolsó lírai költője: Amade László. Amikor eltörlik a Jézustársaságot, a többi szerzetesrend tagjai, vagy a jezsuitákból világi papokká lett írók veszik át a rend irodalmi örökségét. A szerb származású Dugonics írja az első magyar regényt, az Etelká-t. A német Rajnisch, a horvát Fabchich annyira jó magyarok, hogy papi ruhájuk helyett a püspöki tilalom ellenére is magyar ruhát hordanak. Virág Benedek, Verseghi, Bacsányi

minden ízükben hithű katolikus írók. Ányos Pál pálos szerzetes és Dajka Gábor volt egri papnövendék talán mint utolsó képviselői ennek az irodalmi iránynak, már összeköttetést tartanak fenn a felvilágosult írókkal.

A felvilágosult kor irodalmában a protestantizmus kezdi meghódítani az irodalmat. A Kazinczy köré csoportosult protestáns írók lenézik a dunántúli katolikus írókat, sokkal jobb magyaroknak tartják magukat. Érdekes, hogy Kazinczynak éppen egy protestáns Berzsényi ad méltó választ: „A dunai nyelv bővebb... Itt volt mindenkor a magyar nagyvilág, itt volt és van a népnek a színe... A tiszai föld elejétől fogva csak pásztorok hazája volt, ahol a természet üressége nem szülhet egyebet lelki ürességnél.” Ha nincs is igaza Berzsényinek, szavai mindenestre mutatják a két irány kemény harcát. A katolikus Kisfaludy sohasem tud megbékélni a protestáns Kazinczyval. A nyelvújítás körül tombol az ádáz küzdelem, amikor megjelenik a magyar irodalom színpadán a katolikus Vörösmarty Mihály és csillogó, izig magyar, új költői nyelvével nemcsak irányt szab a magyar nyelv fejlődésének, hanem egy csapásra meg is szünteti és feleslegessé teszi a nyelvújító küzdelmet. Kisfaludy Károly és Czuczor Gergely nem hasonlíthatók össze ennek a kornak ragyogó csillagaival, a protestáns Petőfivel, Arany Jánossal vagy Tompával, azonban ennek az ifjú nemzedéknek a tagjai gyermekkorukban Vörösmartytól „tanulták a magyar nyelv költői formáit, Széchenyi művei nyitották meg szemüket a magyar problémák számára”. (Farkas: Magyar irodalomtörténet.) Nem lehet tehát az irodalmunk virágkorának nagy költőit csak protestáns mivoltuk szerint elbírálni. Ha nem katolikusok is Kemény Zsigmond és Jókai, de mi méltán dicsekedhetünk Eötvös József és Jósika Miklós regényeivel. Ha régi protestáns család katolikussá lett ivadéka Madách Imre, egészen a miénk Katona József, a Bánk bán halha-

tatlanná lett írója. Tagadhatatlan, hogy a nemzeti irodalmi irány után ismét a katolikusok jutnak vezető szerephez. Bár Mindszenty és Tárkányi korában még csak gyermekcipőkben jár a katolikus líra, Prohászka püspök fellépése után egyszerre az élre kerül Sik Sándorral, Harsányi Lajossal és Mécs Lászlóval. Prohászka Ottokár a legnagyobb magyar lángelme Széchenyi óta. Hatását az irodalomra talán csak az utánunk jövő nemzedék fogja észrevenni, ha a mai, vezető szerephez jutott katolikus irodalomban aprópénzre váltják az eszméit. A késő utódok esetleg második Pázmányként emlékeznek majd róla.

A magyar művelődés éppúgy nem választható tehát el a katolikus Egyháztól, mint a magyar történelem. A katolikus egyház nélkül nem lehetnénk a nyugati műveltség utolsó védőbástyája Kelet felé. Ha nem lennénk nagy többségben az emberiség nagy tanítójának, Rómának az édes gyermekei, a kultúránk ma is olyan gyermekcipőkben járna, mint aminőkben jár a török uralom alól csak az utolsó száz esztendőben felszabadult balkáni népek műveltsége.

III.

A KATOLIKUS VALLÁS MINT NEMZETFENNTARTÓ TÉNYEZŐ

a) Az Egyház és a magyar életerő

A nagy történelmi mult és régi kultúra csak azokat a nemzeteket tudja a szebb jövő útján tartani, amelyek életerősek. Az öreg ember hiába tekint vissza hosszú életpályájára, hiába művelte magát sok gonddal és fáradsággal, ha életerejét elvesztette, meg kell halnia. Így van ez a népek életében is. Vannak elöregedett nemzetek, melyeknek sorsuk a lassú halál, a szomorú végelgyengülés. Öreg népeknek nevezzük azokat a nemzeteket, amelyeknek a tagjai öreg emberek. Az ilyen országokban kevés a fiatal polgár, akinek munkabírására, tüzes hazafiasságára, kalapácsot és kardot forgató kezére, gyors felfogású szellemére számíthatna a haza. Az ilyen országot öreg emberek kormányozzák, öreg emberek akarják megvédeni és öreg emberek akarják fenntartani. Szükség van mindenütt az öregek tapasztalatára és bölcseségére, de még nagyobb szükség van a fiatalok erős karjára és munkabíró, cselekednivágyó lelkére. Meg kell halnia annak a nemzetnek, amelynek nincs ifjúsága, amely nem gondoskodik arról, hogy az öregek munkahelyét új, életerős fiatalság váltsa fel. Mi történik akkor az ország életében, ha a munkából kidőlt apa kezéből senki sem tudja kivenni az ekevasat, ha a gyárak munkaasztalainál megfogyatkoznak a szorgos munkáskezek, ha az irodák és hivatalok tintatartói beszáradnak, ha a sorozó bizottsá-

gok egy-két vezna, agyondédelgetett egyetlen katonai behívásával próbálgatják megvédeni a hazát? El kell pusztulnia a nemzetnek! El, mert nem gondoskodott utánpótlásról, bűnös könnyelműséggel nem engedte a világra jönni azokat, akik az öregek helyébe léphettek volna, s hitvány anyagi okokból így elpazarolta életerejét.

A történelemnek nagy tanulsága, hogy *csak a vallásos népek nem vesztek el az idők viharában*. Az erkölcsökben és hitükben megfogyatkozott népek hamar letűnnek a történelem színpadáról, hogy helyet adhassanak az erős és erkölcsös nemzeteknek. A történelem igazságait megerősítik az utolsó száz év alatt gondosan összegyűjtött statisztikai adatok, amelyek megdönthetetlen érvekkel bizonyítják be azokat az igazságokat, amelyeket a történelemből csak sejtettünk. Ezek az igazságok új babérággal övezik a katolikus Egyház homlokát. Kiderült, hogy a katolicizmus a nemzetfenntartás munkájából is éppúgy kivette a részét, mint a nemzet neveléséből. Hazánk a katolikus Egyház nélkül az öreg, állandóan apadó népességű országok közé került volna már régen.

b) Mit bizonyítanak a számok?

Hivatalosan gyűjtött statisztikai adataink csak 1869-től vannak. Ha a megelőző időre vonatkozó népességi viszonyokról akarunk tájékozódást szerezni, csak az egyházi összeírások állanak rendelkezésünkre. Elővettem az egri egyházmegye 1825-ben megjelent Névtárát és összehasonlítottam azt az 1930. évi népszámlálásról kiadott hivatalos statisztikai kiadvánnyal. Az eredmény egyenesen megdöbbentő. Az egri egyházmegye nagyjából öt vármegye területén fekszik. Hozzá tartoznak Heves megye (Hatvan kivételével), Borsod megye (három kis község: Irota, Lak és Hegymeg kivételével), Szabolcs megye teljes egészében (a mostani, 1939.

évi rendezés csak kisebb változtatásokat okozott), Jásznagykunszolnok (Szolnok, Mezőtúr városok, a tiszai alsó járás nagy részének, a központi járás két községének és a jársági felső járás egy községének a kivételével), továbbá Hajdú megye nagy része (Debrecen és hét község kivételével). Három plébániája van Abaujtona megyében, egy Zemplénben, leányegyházai vannak Ung és Szatmár megyében. Az adatok összeállításánál minden vármegyének csak az egyházmegye területén levő községeit vettem figyelembe. Tehát pl. a hevesmegyei adatokból mindenütt levontam Hatvan népességét.

Heves megyében 1825-ben 148,972 katolikus élt. 1930-ban 272,736 a számuk, vagyis csaknem megkétszereződött. Református híve 13,318 volt száz évvel ezelőtt a megyének. Ma 19,844 akad. A katolikus községek kettő kivételével megegyeszer akkorára nőttek. Csak Pálosveresmart népessége apadt le 440-ről 435-re és Aldebrőé 1495-ről 1388-ra. A református községek (Tiszafüred, Poroszló, Átány, Tiszaigar, Tiszaszöllös és Tiszanána) száz év alatt vagy katolikus többségű községekké lettek, vagy lényeges katolikus népességűeké. Tiszanána ma katolikus községnek számít, amennyiben 3290 katolikus mellett csak 1644 református lakja. Tiszafüreden 1825-ben 429 katolikus és 3255 református élt. Ma 4654 katolikus és 4934 protestáns polgára van. Poroszlón a 647 katolikus 2863-ra, az 1783 protestáns 3233 főre szaporodott. Mindkét község 20—30 év alatt katolikus többségű lesz. Átányon, ahol valamikor hírmondónak sem lehetett katolikust találni, 1930-ban már 536 akadt. A kis maklári kálvinista hitközség száz év alatt 386-ről 236-ra fogyott.

Érdekes képet nyerünk a katolikus Egyház térhódításáról, ha a katolikus jászok és a kálvinista kúnok adatait hasonlítjuk össze. A Jászságban 1825-ben 53,462 katolikus élt 4557 kálvinista mellett. 1930-ban 108,246 katolikus mellett még mindig csak 5852 református található. A Kunságban viszont a

száz évvel ezelőtti 22,914 katolikus csaknem négy-szeresére, 87,901 főre, az 58,819 református pedig csak 93,397-re szaporodott. Egy-két évtized múlva tehát már nem lehet beszélni kálvinista többségű Kunságról, különösen ha városai és községei Kunmadaras példáját követik, ahol száz év alatt a régi 3 katolikus 919 főre gyarapodott, a 7449 református pedig 6619-re apadt.

Hasonló a helyzet Szabolcs megyében is. Száz évvel ezelőtt a latin és görög szertartású katolikusok száma összesen 30,248 volt. Ma 198,975 (79,559 görög és 119,416 latin), vagyis a réginek hatszorosa a számuk. Ugyanakkor a reformátusok nem egészen két és félszeresére (64,458-ról 146,645-re), a lutheránusok pedig még nem is a duplájára (12,776-ról 21,527-re) szaporodtak. Nyiregyházának 2102 katolikus híve az alig számottevő kis nyájacsakából tekintélyes és ma már többséggé fejlődő kisebbséggé gyarapodott 19,894-es hatalmas lélekszámával. Mindkét szertartású katolikus hívek 1930-ban abszolút katolikus többségű vármegyévé tették Szabolcsot, amennyiben elérték az 50.5%-ot, a reformátusok 37.4 és a lutheránusok 5.5%-ával szemben.

Hajdú megye a kálvinizmus fellegvára. A köztudatba igyekeztek bevésni, hogy itt legfeljebb csak egy-két vándorcigány tartozik Róma hívei közé. 1825-ben tényleg alig volt katolikus Hajdú megyének az egri érsekség alá tartozó területén. A színekatolikus Egyek (2505) kivételével csak Püspök-ladányban érték el az ezres lélekszámot, azután Balmazújvároson és Nádudvaron húzódtak meg néhány százan. Az összes lélekszámuk 5465 volt, latin és görög szertartásút összevéve. Ugyanakkor 57,182 kálvinista mondhatta el, hogy Hajdúban minden, még a Hortobágy délibábja is az övék. Száz év alatt azonban a katolikusok is szereztek valamit. Vagyont ugyan minél kevesebbet, de lélekszámot annál többet; a réginek több mint a hatszorosát, vagyis 35,513 főt (21,874 latin és 13,639 görög). A szabad

és büszke hajdúk ivadékai ezalatt még a kétszeres lélekszámot sem érték el saját szűkebb hazájukban, mert az említett területen 1930-ban csak 104,537 kálvinista élt, holott há a katolikusok arányában szaporodtak volna, ma a harmadik százezres számon is túl kellene már lenniök. Maga a kálvinista Róma sem tudott védekezni a katolikusok előretörésétől. Debrecenben, ahol a katolikusok még templom-építésre is alig kaptak engedélyt, helyet pedig még kevésbé, 1930-ban már 28,030 volt a két szertartású katolikus hívek száma, vagyis az összlakosság 23.9 %-a. A civisek unokáinak pedig meg kellett elégedniök 65.9 %-kal, vagyis a város népességének alig a kétharmadával. Ugyanakkor a magyar katolikus Rómának, Szegednek a katolikus lakossága még mindig 88.5 %. Pedig nem mi katolikusok szoktuk különös előszeretettel összehasonlítani a két nagy magyar metropolist.

c) Az egyke pusztításai

Ha a nemzet életerejére ellen elkövetett legnagyobb bűnnek, a népszaporodás megakadályozásának és az egykének a klasszikus hazájára kellene rámutatnom, Borsod megyét venném példának. A sajtómenti híres egyketerület csaknem egy negyedmillió magyartól fosztotta meg száz esztendő alatt a hazát. Pedig sokan szeretik Borsodot magyar Ruhrvidéknek nevezni. Sokkal több természeti kincse van, mint például az eddig elsorolt megyéknek, két hatalmas nagyipari gócpontja, Diósgyőr és Ózd tízezreknek ad kereseti lehetőséget, több fővonal metszési pontjában levő székvárosa pedig élénk kereskedelmével vonzza magához még a szomszédos vármegyék lakosságát is. S mégis önmagát irtja a népe. 163 község tartozott belőle száz évvel ezelőtt az egi egyházmegyéhez. Ezek közül 42-nek lényegesen csökkent protestáns lélekszáma. Ha ma is annyi a népességük, mint volt 1825-ben,

ezt csak a katolikusoknak köszönhetik, akik szaporaságukkal kitöltötték a hézagokat. Csak néhány példát lássunk! Mezőkeresztesen 4468-ról 2812-re, Mezőcsáton 5090-ről 4015-re, Sajókeresztúron 1220-ról 681-re, Nemesbükkön 1083-ról 779-re, Ónodon 1239-ről 894-re, Harsányban 726-ről 649-re, Kisgyőrben 1440-ről 1358-ra, Ládbesenyőn 341-ről 208-ra, Balajton 424-ről 388-ra, Rakacaszenden 185-ről 47-re, Finkén 290-ről 187-re, Bánhorváton 619-ről 517-re, Nagybarcán 666-ről 533-ra, Ároktőn 1210-ről 990-re, Tiszavalkon 695-ről 574-re, Gelejen 1724-ről 1102-re, Mezőnagymihályon 1274-ről 1031-re, Sályban 1048-ról 972-re, Borsodgeszten 1022-ről 693-ra, Noszvajon 1802-ről 1455-re, Hejőszalontán 402-ről 313-ra és Arnóton 500-ről 431-re csökkent a protestánsok létszáma, kálvinistáké és lutheránusoké együtt. Ezzel ellentétben csak egyetlen község akadt, Nagyvisnyó, ahol a katolikusok fogytak, 142-ről 119-re. A katolikusok minden községben kétszeres és háromszoros gyarapodást mutatnak. Mezőkövesd katolikus matyói minden szegénységük ellenére is 5959-ről 19,551 főre szaporodtak. Miskolc teljesen elvesztette protestáns jellegét. Amíg a száz év előtti 5857 főnyi katolikus népessége ma már 30,350 főre emelkedett, a 15,183 református csak 17,327-re, 1360 lutheránusa pedig 2704 főre nőtt, úgyannya, hogy ma már Miskolcnak 49.3 %-a katolikus, s a legközelebbi népszámláláskor bizonyára túlhaladja az arányszám az abszolút többséget jelentő 50 %-ot. A nagy ipartelepeken egyaránt gyarapodott mindkét vallású népesség. Azonban nem egyformán! Amíg Diósgyőr 1565 katolikus 14,985-re, Ózdé pedig 340-ről 5348-ra, addig az 1884 diósgyőri protestáns csak 5492-re szaporodott. Ózdon száz évvel ezelőtt nem volt kálvinista. Ma 1072 van, lutheránus pedig 697. Azt mondhatná valaki, hogy a katolikusok száma azért szökkent fel, mert szegénységük miatt kénytelenek voltak az ipartelepekre költözni, a vagyonos protestánsok ellenben nem szorultak rá a nagy gyá-

rak által nyújtott kereseti lehetőségre. Talán így is van. Kérdem azonban, hogy hová tűntek el a borsodi falvak protestánsai? Ki nem vándoroltak, mert az ipari gócpontok felduzzadt népességében nem találjuk őket. Sem Miskolc, sem Diósgyőr, sem Ózd nem szívta fel annyit, mint amennyit ez említett 42 község vesztett. Hol vannak tehát? A felelet szomorú: meg sem születtek! Ezért állítom, hogy Borsod közel negyedmillió magyar élettel károsította meg az országot egy évszázad alatt. Ha a vármegye protestáns lakosai abban az arányban szaporodtak volna, mint a katolikusok, ma Borsod megyének 330,000 református lakosának kellene lennie a 107,268 helyett. A száz év előtti 83,677 református csak ennyire haladt: az 1825-ben összeszámlált 74,648 katolikus ellenben ma a réginek háromszorosára, 223,164 főre (206,261 latin és 16,903 görög) gyarapodott. Az evangélikusok legalább megkétszerezték a számukat (3973-ról 8021-re), a reformátusok szaporodása azonban hozzávetőlegesen csak 35 %. Borsodnak ma (Miskolccal együtt) 340,622 lakosa van. Ha tiszta katolikus lett volna, ma legalább 480,000 ember élne ezen az áldott földön. A hírhedt sajómenti egyketerület azonban, amelynek főfészke Gömörben van, mélyen benyúlt a borsodi református falvakba és irtotta, pusztította a magyar fajt. A kiterjedt és büszke kálvinista központokból, Mezőcsátról, Mezőkeresztesről és Sajószentpéterről (ennek a községnek a protestáns népessége nem apadt, hanem pontosan annyi, mint száz évvel ezelőtt: 2355) azután továbbharapódzott, mint a pestis, az egyke mételye.

d) Pezenhoffer adatait igazolja az 1930. évi népszámlálás

Sajnos, e kis munka keretei nem engedik, hogy az egész ország százesztendősi adatait dolgozzam fel. Elég azonban kezünkbe vennünk az Országos

Statisztikai Hivatal kiadványait, s azokból évtizedekre visszamenőleg megállapítható az egri egyházmegye területére vonatkozó igazság országos viszonylatban is. Pezenhoffer Antal 1922-ben megjelent munkájában kimutatja, hogy Nagymagyarország 63 vármegyéből 57-ben szaporodtak 1890-től 1910-ig a katolikusok, háromban megtartották az arányszámukat, másik háromban pedig egy árnyalattal fogytak. Ezekben is kimutathatólag a kivándorlás, vagy mint például Csik megyében a görögkeletiek bevándorlása miatt. Pezenhoffer könyvének megjelenése óta volt már egy népszámlálás, s ennek az eredményei legteljesebb mértékben igazolták a tudós statisztikust. Egy rövid kis táblázatot közlök tőle az 1930. évi adatokkal kiegészítve:

	római katolikus %			református %		
	1890	1910	1930	1890	1910	1930
Borsod (Miskolccal együtt)	50.5	55.4	57.5	35.5	30.6	29.9
J. N. K. Szolnok	56.7	60.2	63.1	39.1	35.7	33.5
Pest-Pilis-Solt	65.9	69.7	71.8	22.7	18.8	17.3
Csongrád	80.3	84.1	84.7	16.2	12.8	12.2
Somogy	70.7	74.8	78.6	20.5	17.4	14.5
Fejér	64.7	68.3	72.0	29.1	26.2	23.5
Baranya	73.2	76.3	82.0	15.5	12.9	10.7
Hajdu	9.8	11.5	13.5	78.3	75.9	74.2
Békés	22.8	25.4	28.7	35.3	33.0	32.1

Megemlíthetem Pezenhoffernek egy-két kirívó adatát az 1930. évi népszámlálás adataival kiegészítve. Nagykőrösön 1836-ban 2349 katolikus és 14,826 református élt. 1910-ben 8865 katolikus és 18,712 református, 1930-ban 10,194 katolikus és 17,512 református. 1910-ben Nagykőrös összes népessége 28,575, 1920-ban 28,701, 1930-ban 28,591. A város lakossága tehát a háborús években valamivel növedekett, de 1920 után apadt. A katolikusok 1910—1930 között 1329 fővel szaporodtak, a reformátusok 1200 fővel fogytak. Ez annyit jelent, hogy a katolikusok nélkül Nagykőrös a haldokló városok sorába lépett volna. A katolikusok töltötték ki a reformátusok apadása által keletkezett hézagokat.

A nagy katolikus többségű Kecskemétnek 1870-ben 41,195 lakosa volt. A református Hódmezővásárhelynek 49,153. 1910-ben Kecskemét már népesebb város: 66,834 lakója van, Hódmezővásárhelynek pedig 62,445. 1930-ban Kecskemét már közel nyolcvanezres nagyváros (79,467 lakos), Hódmezővásárhely népessége pedig lecsökkent 60,342-re. Szentesen 1836-ban 6700 katolikus és 12,220 kálvinista lakott. 1910-ben 13,901 katolikus és 16,020 református, 1930-ban 16,101 katolikus és csak 15,147 kálvinista lakosa van már a városnak. A tiszta katolikus Kiskunfélegyházának száz évvel ezelőtt 15,000 lakosa volt. 1910-ben 34,924, 1930-ban pedig 38,206, pedig 1900 és 1910 között csak a kivándorlással 2901 lelket veszített. Kiskunfélegyháza vetélytársa Kiskunhalas. Ez a város a jáász-kún redempció idejében tiszta református hely volt. Száz évvel ezelőtt nagyobb volt Félegyházánál, mert 18,500 lakosa volt. 1910-ben 24,381, 1930-ban pedig 28,829 lakosa van, amelyből azonban 18,387 katolikus és csak 9129 református. Pedig Kiskunhalas, Félegyházával ellentétben, a bevándorlásból 2214 lelket nyert. Vajjon hová tűnt el másfél század alatt körülbelül 9000 református? Felfalta őket az egyke! Talán ennyi adat is elég annak bizonyítására, hogy mit vétett a magyarság életereje ellen a kálvinizmus. Azonban azt hihetné valaki, hogy a felsorolt adatok az amúgy is lassan szaporodó városi lakosságot érintik, a falvakban más lesz a helyzet. A református falvak semmivel sem maradnak el az egyke tekintetében a városok mögött. A leghíresebb egyketerület, a baranyamegyei Ormánság. Már 1870-ben egykés volt. Akkor még csak a református lakosság üzte a fajpusztítás bűnét, ma már a katolikusokra is ráragadt ez a betegség. Egyideig még pótolták a hiányokat a katolikusok szaporaságukkal, most azonban már az ő egykézésük miatt szinte menthetlenül fogy Délbaranyában a magyar. A siklósi járás összes népessége 1869-ben 32,308 fő volt, 1930-ban

csekély szaporulattal 34,390. Ez a 2082 főnyi szaporulat 51 község teljesítménye. A szentlőrinci járás népessége 1869-től 32,715 főről csak 32,893-ra emelkedett. A 178 főnyi gyarapodás 61 község között oszlik meg. Pedig ez a két járás Baranya megyének a legreformátusabb, és — sajnos — egyben a legmagyarabb járása is. Az ormánsági egyke átcsapott a szomszédos Somogy megye szigetvári járására is. Hajdan szintén erős református járás volt. Nem is szaporodott 60 év alatt csak 3417 főt, pedig 44 községe van. A barcsi járás református községei 60 év alatt kivétel nélkül veszítettek népességükből. (Darány, Drávagárdony, Rinyaújnép, Bakháza, Istvándi, Komlósd, Somogyvisonta.) A katolikus községek közül is fogyott Drávaszentés, Drávatamási, Lakócsa, Péterhida és Tótújfalu népessége. Ezek azonban jelentéktelen kis községek. A nagy katolikus falvak, mint Babócsa, Barcs, Bolhó, Erdőcsokonya, Felsőszentmárton, Homokszentgyörgy és Somogytarnóca hatalmasan fellendültek mellettük. Csak ezeknek a községeknek az érdeme, hogy a járás népessége 1869-től 24,306-ról 33,896 főre gyarapodott. De talán nézzünk példát az ország más részéből is. Nógrád megyében a balassagyarmati és a nógrádi járásban van a legtöbb lutheránus. Egyben ez a két járás a megye legszaporátlanabb vidéke. Legkatolikusabb járás a salgótarjáni: ez a legszaporább. A balassagyarmati járás 1869-től 1930-ig 23,227 főről 30,755-re, a nógrádi járás pedig 23,180-ról 30,103-ra gyarapodott. A salgótarjáni járás ellenben 19,067 főről 41,568-ra szaporodott. Maga Salgótarján 3700-ról 16,980 lakosra gyarapodott. Katolikus város, amelynek nagy előretörését a fellendült gyáripára is elősegíti. A szomszédos Gömör megye egy lapon említhető az Ormánsággal, annyira egykés. 1910-ben legszaporább községei 92.5 %-ban voltak katolikusok, az egykések pedig 12.7 %-ban. Viszont az egykés községek 85.5 %-ban voltak protestánsok (református és evangélikus együtt), a szaporák pedig csak

6.3 %-ban. De nem folytatom tovább! A közölt szám-
adatok eléggé bizonyítják, hogy a nemzet fenntar-
tásában mennyi hállára kötelezte a katolikus Egyház
hazánkat.

e) A sötét jövő

A legújabb népszámlálási eredményekre kell
még egy pillantást vetnünk, hogy a jövőre is levon-
hassuk azt a következtetést, amelyet a multból meg-
dönthetetlen igazságnak ismertünk meg.

Az 1920- és 1930-as népszámlálások között
Csonkamagyarország 36 törvényhatóságából csak
Bácsbodrog megyében veszítettek a katolikusok az
arányszámukból: 96.6 %-ról 96.2 %-ra estek vissza.
Ez azonban még így is olyan magas arányszám, hogy
tovább fokozni már nemigen lehet, és elég egy-két
szekta terjesztése, vagy idegenek bevándorlása ah-
hoz, hogy az arányszámból egy-két tizedpontot
veszítsünk. A veszteség tehát csak látszólagos, amit
az is bebizonyít, hogy Bácsbodrog megyében tényle-
gesen 10,753 fővel szaporodtak a katolikusok a meg-
előző évtizedben. A többi törvényhatóságban azon-
ban ténylegesen is, meg százalékos arányban is
előretörték a katolikusok. A reformátusok arány-
száma 12 törvényhatóságban javult, 2-ben a régi
maradt, 22-ben pedig apadt. Nemcsak arányszám
szerint, hanem ténylegesen is fogyott a reformátusok
száma Baranyában, Fejér megyében, Győr város-
ban, Somogyban, Tolna megyében és Hódmező-
vásárhelyen. A lutheránusok arányszáma 16 törvény-
hatóságban romlott, 8-ban a régi maradt és csak
12-ben javult valamit. Ténylegesen is fogytak
Luther hívei 6 törvényhatóságban. Ha az összes val-
lásfelekezetek arányszámait összehasonlítjuk, az
említett tíz év alatt csak a katolikusok nyereségéről
beszélhetünk, mert csak a római katolikusok száma
emelkedett 63.9 %-ról 64.9 %-ra és a görög katoliku-
soké 2.2-ről 2.3 %-ra. Ebből az 1.1 százalék nyere-

ségből veszítettek a reformátusok (21.0—20.9), lutheránusok (6.2—6.1), a görögkeletiek (0.6—0.5) és az izraeliták (5.9—5.1). Világos tehát, hogy a katolikus Egyház hívei még ma is jobban teljesítik hazafias kötelességüket, ha az ország életerejéről van szó. Pedig a mi híveinket is kikezdi már az egyke. Ez a Nyugatról behozott modern járvány a katolikusok körében is kezd hódítani. A katolikus svábok már egykések. A magyar katolikus falvak évenkénti születési száma ijesztően csökken. A legközelebbi népszámláláskor meglepetésekre lehetünk mi is elkészülve. De mi lesz a protestánsokkal? Az évenként megjelenő Statisztikai zsebkönyv ad választ a kérdésre. 1933—1937 között az ország átlagos szaporodási aránya ezer lakosra 6.6. A latin és görög katolikusok aránya még mindig magasabb az országos átlagénál, mert ezer katolikusra 7 fő gyarapodás esik évente. A reformátusoknál ezer lakosra 6.5, az evangélikusokra pedig csak 3.4. Ezek a számok körülbelül annyit jelentenek, hogy a visszacsatolt területet leszámításával az 1940. évi népszámlálás Csonkamagyarországon körülbelül 420,000 katolikus-sal, 117 ezer reformátussal és csak 17,000 lutheránussal fog többet találni, mint az 1930. évi, vagyis a katolikusok három Szegeddel s ráadásul egy Veszprémmel, a reformátusok egy Debrecennel, az evangélikusok azonban csak egy Moháccsal fogják gyarapítani hazánk népességét. Az eljövendő népszámlálás tehát igazolni fogja, hogy bár a katolikusok sorait is kikezdte már a nemzetirtás bűne, még mindig él híveinkben a régi kötelességtudás. Talán megcsonkítottságunk, a sokszor kiújuló gazdasági válság és a szegénység múló okai annak, hogy a hazafias kötelességérzés bennünk is megtorpant. Az eljövendő boldogabb kor, amelyben majd nem kell éppen nekünk katolikusoknak vándorbotot vennünk a kezünkbe és idegen világrészek számára pazarolni a drága magyar vért, amelyben nagyobb darab kenyér jut a negyedik, hatodik vagy nyol-

cadik gyerekek is, mint ma a másodiknak, bizonyára fel tudja ébreszteni sok egykézű családnak az alvó lelkiismeretét és fel tudja idézni a követésre méltó nagy múlt emlékeit. Mi katolikusok egyszer már benépesítettük a török és tatár veszedelem után az elpusztult hazát. Ki tudja, mikor lesz megint szüksége a hazának új magyarokra, a fiatal magyarok tízezreire, akik magyar életet visznek Szent István birodalmának elrabolt részeibe, kincses Erdélybe, a Délvidékre és a titokban hazasíró hármashalom völgyeibe. A magyar katolikusok nem lehetnek hitvány unokái dicső őseiknek. Nem külső segítség, nem hivatalos támogatás, még csak „nem is Pázmány Péter az oka annak, hogy a katolikusok az ország lakosságának ma már kétharmad részét teszik, hanem elsősorban magának a katolicizmusnak az életerejé”. (Pezenhoffer.) Ezt az életerőt és ennek az életerőnek a megőrzését kívánja tőlünk továbbra is a mi áldott édesanyánk, a magyar haza.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
I. Az Egyház szerepe a magyar történelemben	7
a) Szent István kora	7
b) A kereszténység megerősödése	9
c) A katolicizmus az utolsó Árpádok alatt	12
d) A magyar katolikus Egyház fénykora	16
e) Európa védőbástyája a Hunyadiak idejében	18
f) A katolicizmus történelmünk legszomorúbb korszakában	20
g) Az Egyház és a Habsburgok	24
II. A magyar kultúra és az Egyház	29
a) Templom és iskola	29
b) Az Egyház és a magyar gazdasági élet	32
c) A katolicizmus a magyar irodalomban	35
III. A katolikus vallás mint nemzetfenntartó tényező	40
a) Az Egyház és a magyar életerő	40
b) Mit bizonyítanak a számok?	41
c) Az egyke pusztításai	44
d) Pezenhoffer adatait igazolja az 1930. évi népszámlálás	46
e) A sötét jövő	50

